GÖK MEDRESE İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI 10

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Hasan ÖZALP
Dr. Öğrt. Üyesi Durmuş ARSLAN

sonçağ akademi

Kitabın Adı : GÖK MEDRESE İLAHİYAT ARAŞTIRMALARI 10
Editörler : Prof. Dr. Hasan ÖZALP, Dr. Öğrt. Üyesi Durmuş ARSLAN
Yazarlar : Prof. Dr. Dursun Ali AYKIT, Doç. Dr. Ebubekir Sıddık YÜCEL, Doç. Dr. Halis DEMİR, Murat KAYA, Mülkiye DOĞANSOY, Dr. Öğrt. Üyesi Tuğba AYDENİZ, Dr. Öğrt. Üyesi Mehmet ÇETİN

1. Baskı : Aralık 2021 ANKARA

ISBN : 978 - 625 - 8455 - 70 - 0
Yayın No. : 1375

© Prof. Dr. Hasan ÖZALP, Dr. Öğrt. Üyesi Durmuş ARSLAN

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64

www.soncagyayincilik.com.tr

soncagyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67

www.uzundijital.com

uzun@uzundijital.com

İÇİNDEKİLER

DOSTOYEVSKİ'NİN KARAMAZOV KARDEŞLER'DEKİ YAHUDİ KARŞITI SÖYLEMLERİ
Prof. Dr. Dursun Ali AYKIT 7

1781-1802 TARİHLİ SİVAS ŞER'İYE SİCİLİNDE BULUNAN ES'AR DEFTERİ
Doç. Dr. Ebubekir Sıddık YÜCEL 19

SİVAS MÜFTÜSÜ ABDURRAÛF EFENDİ VE FETVA DEFTERİ
Doç. Dr. Halis DEMİR, Murat KAYA 51

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SİVAS MEDRESELERİ
Doç. Dr. Halis DEMİR, Mülkiye DOĞANSOY 83

OSMANLI'DA NEFY (SÜRGÜN) CEZASININ TATBİK MAHALLİ OLARAK SİVAS (19 ve 20. yy)
Dr. Öğrt. Üyesi Tuğba AYDENİZ 123

HADİSLERDE MESCİD-İ AKSÂ VE MÜSLÜMANLAR AÇISINDAN DEĞERİ
Dr. Öğrt. Üyesi Mehmet ÇETİN 141

DOSTOYEVSKİ'NİN *KARAMAZOV KARDEŞLER*'DEKİ YAHUDİ KARŞITI SÖYLEMLERİ

Dursun Ali AYKIT *

GİRİŞ

1 Kasım 1821'de Moskova'da Fyodor M. Dostoyevski, Cerrah bir baba ile tüccar bir kökene sahip annenin çocuğu olarak dünyaya gelir. 16 yaşlarında önce annesini ardından iki yıl sonra da babasını kaybeden Dostoyevski, bu olaylardan çok etkilenir ve ilk sara nöbetlerini geçirmeye başlar. 1837'de girdiği Petersburg Askeri Mühendislik Okulu'nu 1843'de tamamlar. Ancak askerlik yapmak yerine geçimini yazarlıkla elde etmeye karar verir. 1846'da yazdığı ilk romanı *İnsancıklar*, dönemin Rus edebiyatçıları tarafından çok beğenilir.

Ailesinden çok fazla miras kalmayan Dostoyevski, hayatı boyunca sürekli maddi sıkıntılar çekmiş bir kişilik olarak durur. Bu nedenle romanlarını tefrika halinde gönderip avans alan ve bazen zamanında yetiştiremeyeceği kaygısıyla ciddi sıkıntılar yaşayan bir kişiliktir. Çar I. Nikolay'ın yönetiminin siyasal ve toplumsal kararlarından hoşlanmayan Dostoyevki, 1847'den sonra Fransız ütopyacı sosyalistlerin görüşlerini tartışmak üzere Mihail Petraşevski'nin evinde düzenlenen haftalık toplantılara katılmaya başlar. Ayrıca yönetimin yaptığı uygulamaları eleştiren broşürler basan bu grubun sürdürdüğü gizli toplantılarda da yer alır. Bundan dolayı kısa süre sonra bu grupla olan ilişkisi nedeniyle tutuklanır (1849). Sorgulamalar sonucunda idam edilmesine karar verilen 21 kişinin içinde bulunan Dostoyevski, tam idam edilmek üzere iken Çarlık Fermanı ile ölüm cezası Sibirya'nın Omsk bölgesinde dört yıl ağır hapse ve er rütbesiyle dört yıl askerlik hizmetine çevrilir.

Dört yıllık bu ağır hapis hayatı süresince okunulmasına müsaade edilen tek kitap, Kutsal Kitap'tır. Böylece Kutsal Kitap'ta geçen birçok mesel, olay ve kurtuluş için acı çekilmesi gibi temaların, özellikle *Karamazov Kardeşler* romanında sık bir şekilde işlenildiği görülmektedir. *Karamazov Kardeş-*

* Prof. Dr., Marmara Ünv. İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Öğretim Üyesi. aykit@yahoo.com

ler isimli eserini üç yılda tamamlayan Dostoyevski, ciğer kanaması geçirir ve 28 Ocak 1881'de vefat eder.[1]

İsimlendirme

Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler* isimli kitabında Yahudilere dair farklı isimlendirmeler yapar. Ancak burada dikkatleri çeken hususlardan biri Nihal Yalaza Taluy, metni çevirirken onun yapmış olduğu isimlendirmelere uygun bir bağlam içinde farklı kelimeler kullanır. Bunlar;

Çıfıt: *Karamazov Kardeşler*'de Yahudiler için olumsuz ifadeler çağrıştıran Çıfıt kelimesi birden fazla geçmektedir. Örneğin romanın kötü karakterlerinden biri ve dört oğlunu sefil eden, içki, para ve şehvet düşkünü baba Fyodor Pavloviç'in, Odessa'da "'çıfıtlar, çıfıtçıklar, çıfıt bozuntuları ve Çıfıt yavrularıyla tanıştığı"[2] dile getirilmiştir. Yine romanın kahramanı, ahlak timsali Alyoşa'ya tuzak kuran bir rahip adayı olan Rakitin'in bu davranışı "kafasında türlü türlü çıfıtlık vardı"[3] şeklinde aktarılır. Farsça bir terim olan Çıfıt kelimesi, Yahudiler için kullanılmış olup genellikle karışık, dağınık anlamına gelen olumsuz bir kelimedir. Tercüman burada baba Karamazov'u tarif ederken Çıfıt kelimesini seçerek, aslında Yahudileri kötü karakterli baba ile ilişkilendirmiştir.

Yahudi: Romanın kötü karakteri olan Baba Fyodor Pavloviç'in ikinci hanımı ile ilgili detay verilirken "onu başka bir ilden, bir Yahudi'yle birlikte oraya kârlı işler çevirmek için gittiğinde almıştı"[4] diyerek burada da Yahudilere dair olumsuz bir imajla onlara seslenildiği görülmektedir. Yine Baba Karamazov ve oğlu Dimitri'nin aşık olup oğlun babasını öldürmeyi düşünmesinde önemli olan Gruşenka gibi bir kadın için "Yahudi karı"[5] isminin verildiğini belirtir. Onun bu şekilde isimlendirilmesinde para işlerine girip oldukça eli sıkı bir şekilde para biriktirmesi etkili olmuştur.

Musevi: Baba Karamazov ile ilgili etrafının kötü kişilerle çevrili olduğunun anlatıldığı pasajda, alt seviyeden Yahudiler için Çıfıt kelimesinin kullanıldığı gibi daha üst düzey ve zengin olan Yahudiler için Musevi kelimesinin tercih edildiği görülmektedir. Burada gelir grubu yüksek Yahudiler için Musevi şeklinde bir tercüme yapılmasında tercümanın Türk olma-

---

1 Dostoyevski'nin hayatı için bkz.: Fyodor M. Dostoyevski, *Suç ve Ceza*, (Çev. Hazal Yalın), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2019; https: //www.turkedebiyati.org/dostoyevski-kimdir-hayati-edebi-kisiligi-eserleri/ (11.10.2021).

2 Fyodor M. Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, (Çev. Nihal Yalaza Taluy), Türkiye İş Bankası Yayınları, 14. Basım, İstanbul, 2016, s. 22.

3 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 468.

4 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 10.

5 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 459.

sının etkisi vardır. Zira Musevi terimi, diğer dillerde olmayıp Türkçe'de bulunan bir kullanımdır.

Yahudilerin, Rusya'da Sosyo-Kültürel Durumları ve Onlara Dair Eleştiriler

Bu başlık altında Dostoyevski'nin döneminin Rusya'sında bulunan Yahudilere dair ne tür betimlemeler yaptığını, onların sosyo-kültürel durumlarına dair ne tür tanımlar getirdiğini ve bu hususlardaki eleştirileri ortaya koymaya çalışacağız.

1. Para ve Dünyalık Peşinde Koşma: Romanın kötü ve şehvet düşkünü Baba karakterinin sürekli Yahudilerle iş tutup onlar gibi kârlı işler peşinden koştuğunu[6] belirtir. Ortodoks Kilisesi'ne mensup olmasına rağmen baba ile oğlun birbirine düşman olmasında etkili olan Gruşenka'nın paralı işlerle uğraşması nedeniyle 'Yahudi karı'[7] şeklinde nitelendirildiği görülmektedir.

2. Altın Madenleri İşletme: Katil olarak itham edilen Dimitri, paraya çok fazla sıkıştığı bir aşamada romanın karakterlerinden Bayan Hohlakova'ya müracaat ettiğinde Dimitri'ye Hohlakova, altın madeni işine girmesini öneriyor ve 'her şeyi Yahudilerin eline bırakacak değiliz ya!'[8] diyor. Bu husus dönemin Yahudilerinin bu tür maden işlerine giriştiklerini ima etmekte ve böylesi işlerde Hıristiyan Rusların da olmasının tavsiye edildiğini göstermektedir.

3. Çalgıcılık Yapma: Romanda meyhanelere gelen insanları eğlendirmek için ilk akla gelen grup, Çingeneler olarak görülmekle birlikte Yahudiler içinde de 'davul, keman çalan'[9] kişilerin olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla genelde kötü ortamlar olarak belirtilen bu eğlence yerleriyle Yahudilerin de ilişkilendirilmesi ilgi çekicidir.

4. Çocuk Katili: Yahudilerin Hıristiyan çocukları Easter öncesi kaçırıp ritüellerindeki şarap ve diğer hususlar için kullandığına dair Doğu Avrupa'da birçok söylemler vardır. Buna dair ilk söylem, İskenderiyeli Apion'a aittir. Avrupa'da bu husus için ilk örneğin 1144'de İngiltere'de görüldüğü belirtilir.[10]

Karamazov Kardeşler'de herkese yönelik iyimser tutumu, vicdan sahibi olması ve dinin gülen yüzü olarak gösterilen Alyoşa ile Liza isimli kıza ait bir konuşma sahnesi vardır. Bu konuşma şöyledir:

---

6 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 10.

7 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 459.

8 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 514.

9 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 553, 569, 578.

10 https: //www.jewishencyclopedia.com/articles/3408-blood-accusation (10.11.2021); https: //encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/blood-libel (10.11.2021).

- Yalnız size her şeyi söyleyebilirim, diye tekrar başladı Liza. Kendi kendime ve size. Dünyada sadece size... Hatta size kendimden daha istekle açılıyorum. Sizden hiç çekinmiyorum. Sizden neden hiç çekinmiyorum Alyoşa? Şey, Yahudilerin paskalyalarında çocukları kaçırıp kestikleri doğru mu Alyoşa?

- *Bilmem*.

- Bir kitabım var: Orada bir yargılama okudum. Yahudinin biri dört yaşında bir çocuğun iki elinin parmaklarını bir bir kestikten sonra yavrucağı çarmıha gerer gibi duvara çivilemiş. Mahkemede çocuğun çabuk, dört saat içinde öldüğünü söylemiş... Ne de çabuk, değil mi! Hep inledi, demiş, hep inledi... O da durup onu seyretmiş, *iyi etmiş*.

-İyi mi?

-İyi ya. Bazen düşündükçe, çocuğu çivileyenin ben olduğunu sanıyorum. O, asıldığı yerde inliyor, ben de karşısına geçip ananas kompostosu yiyorum... Bayılırım ananas kompostosuna! Sever misiniz?

Alyoşa ses çıkarmadan Liza'ya bakıyordu. Kızın solgun sarı yüzü birden kırıştı, gözleri parladı.

-İnanır mısınız, o Yahudiyle ilgili yazıyı okuyunca bütün gece ağlamaktan bittim. Yavrucağın nasıl bağırıp inlediğini içimde canlandırıyordum. (Dört yaşında bir çocuk elbette ağlayarak acı çekiyordu.) Bir yandan da ananas kompostosu aklımdan çıkmıyordu. Sabah birisine mektup yolladım: Mutlaka bana gelmesini istiyordum. Geldi. Ben de ona hemen çocuktan, ananas kompostosundan söz açtım, her şeyi anlattım, her şeyi; bunun böyle "*iyi olduğunu*" da söyledim. O da güldü, gerçekten iyi olduğunu söyleyerek kalkıp gitti. Topu topu beş dakika yanımda kaldı.

Bu anlatıda dikkat çeken ilk husus, ilk defa Helenistik dönemlerde dile getirilen ardından Avrupa ve Rusya'ya kadar ulaşan ve Yahudilerin, Easter'da Hıristiyan çocuklarını kaçırıp kestiklerinin Liza'nın ağzından da olsa Romanın içine dahil edilmesidir. İkinci olarak her daim doğru bilgi verilmesini ve dinin hoşgörülü tarafını temsil eden Alyoşa'nın, Liza'nın 'Bu doğru mu?' şeklindeki sorusuna 'Bilmem' demesi ilginçtir. Zira Alyoşa veya romanın yazarı olan Dostoyevski, Liza'ya bu bilginin yanlış bir söylenti olduğunu söyleyip düzeltme yoluna gidebilmeye sahip iken sadece pasif bir şekilde 'bilmem' demesi ilgi çekicidir.

Liza'nın bu konuyu anlatan 'bir kitabının' olduğunu söylemesi, Rusya'da Yahudilerle ilgili bu tür söylentilerin yaygın olmakla birlikte yazılı hale getirildiğine de işaret olarak görülebilir. Olay anlatılırken, maktulün dört yaşında bir çocuk olarak betimlenmesi oldukça dikkat çekicidir. Zira burada çocuk, masumiyeti sembolize etmekte ve masum olarak görülen İsa'nın da Yahudilerin kışkırtmasıyla çarmıha gerildiği düşünülürse ro-

mandaki kurgu daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Böylece aslında Hıristiyan dünyanın içinde her zaman bir ukde olan ve Yahudilerin, masum İsa'yı öldürttüğü[11] şeklindeki bu düşünce burada da kendine yer bulabilmiştir.

Bu sahnede çocuğun parmaklarının teker teker kesildikten sonra özellikle duvara çarmıha gerer gibi çivilenmesinden bahsedilmesi, Hıristiyanlardaki çarmıha dair kodlara ve hislere dokunmak olarak yorumlanabilir. Çocuğun dört saat içinde öldüğünün belirtilmesi de İncillerdeki anlatıma göre İsa'nın çarmıha Cuma günü gerilmesi ve akşam üzeri öldüğüne kanaat getirilerek indirilmesine işaret olarak görülebilir. Zira Matta'da İsa'nın saat 12 gibi çarmıha gerildiği, üçe kadar tüm ülkeye karanlık çöktüğü, İsa'nın 'eli eli lema şevaktani? Tanrım, Tanrım neden beni terkettin?' diye bağırdığı[12] aktarılır. On ikiden üçe kadar dört saat geçtiği, İsa'nın Tanrıya yakardığı veya inlediği de göz önüne alınırsa sahnenin benzerlikleri oldukça dikkat çekicidir.

Bu olayı anlattıktan sonra Alyoşa'nın yine Liza'ya hiçbir şey dememesi ilginç olarak görülmektedir. Ardından Liza'nın bu hikayeyi yanına gelen bir başka kişiye de anlattığını, hatta 'iyi olduğunu' söylediğini ve o kişinin de hem gülüp hem de iyi olduğunu söylediğini aktarması çok çarpıcıdır. Çünkü bu sahnede Liza, çocuğu çarmıha gerenin sanki kendisi olduğunu düşündüğünü, karşısında ananas suyu içtiğini söyledikten sonra böylesi bir vahim olay karşısında bunun 'iyi olduğunu' söylemesi, dönemin Rusya'sında Yahudilere bakışa dair çok ciddi bir bilgi sunmaktadır. Hatta sadece Liza'nın değil onun yanına gelen misafirin de bu olay için 'iyi oldu' demesi de buraya kaydedilmesi gereken önemli husustur.

5. Yanlış Dini Söyleme Sahip Olma: İnciller'de İsa'nın mucizelerinin anlatıldığı sahneler vardır. Bunlardan birinde İsa, Yair isimli bir Yahudi din adamının ölmüş kızını diriltir[13]. Burada İsa'nın gerçek anlamda dinin özünü anladığı, Yahudilerin ise O'nun söylediklerini ve yaptıklarını anlamaktan uzak olduğu ima edilir. İncil'deki bu anlatımı Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler* romanının Büyük Engizisyoncu bölümünde kişileri değiştirerek hikayelendirir. Engizisyonun en yoğun yaşandığı yerlerden biri olan Sevilla'da şehrin ileri gelenlerinden birinin kızı ölür. Oraya gelen İsa, kızın annesinin yalvarmalarına dayanamayarak kızı iyileştiriyor. Bu olaya halk ile şahit olan Kardinal, İsa'nın tutuklanmasını emredip onu hapse attırıyor.[14] Engizisyonun yanlışlıkları, Kardinalin din adına insanlara baskı yapması, on-

---

11 Luka, 23; Matta, 27.

12 Matta, 27: 45.

13 Markos, 5: 21-42; Matta, 9: 18-26; Luka, 8: 40-56.

14 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 332.

ların inandığı bağlamda dini yaşamayanlara her türlü eziyetin yapıldığı sahnede, İsa'nın gelip Kardinalin ortaya koyduğu dini yorumu ve yaptıklarının onaylanmadığı bir bağlamda ele alınması ilgi çekicidir. Zira İncil metinlerinde İsa, Yahudilerin din adamlarının din yorumunu yanlış bulurken; bu bağlamı hatırlatacak şekilde Engizisyoncunun da böylesi yanlış bir kişi olduğunun hatırlatılması oldukça dikkat çekicidir.

Bu olayın devamında Kardinal, İsa ile konuşmak için zindana iner ve ona 'neden bize engel olmak istiyorsun?' diye soruyor. Ardından 'geldiğin alemin sırlarından birini bize açıklayabilir misin? "Hayır, bunu yapmaya hakkın yok, çünkü bu seferki açıklaman ilk gelişinde söylediklerine katılacak, bununla yeryüzünde bütün gücünle savunduğun insan özgürlüğü tehlikeye düşecek. Söylediğin her *yeni şey* özgürlüğe indirilmiş yeni bir darbe olacak, oysa daha bin beş yüz yıl önce insanların inanç özgürlüğü Senin için her şeyin üstündeydi" diyor.[15] Bu pasajda Dostoyevski, her ne kadar engizisyonu ve oradaki hadiseleri eleştiriyor olsa da İsa'nın ilk gelişinde O'na ve getirdiği dini söyleme karşı çıkan Yahudi din adamları, bir nevi engizisyoncuyu hatırlatacak şekilde işlenmektedir. Ayrıca söylediği her yeni şeyin, eskiye zarar verdiğini, bu nedenle yeni bir takım dini yorumlar getirmenin doğru olmadığı dile getirilmektedir. Buradaki yeni ve eski kavramlarını, Eski Ahit dolayısıyla Yahudilik ve Yeni Ahit dolayısıyla Hıristiyanlık gibi anlayabileceğimiz şekilde ortaya koymaktadır.

İsa'nın geldiği topraklardaki insanlara, 'sizleri özgürlüğe kavuşturmak istiyorum'[16] dediği belirtilir. Bu vurgu, İsa'nın geldiği dönemdeki Yahudi din adamlarının dini yorumlarının insan özgürlüğüne ters olduğunu ifade etmektedir. Bu husus da Yahudiliğin, Dostoyevski tarafından nasıl anlaşıldığına önemli bir işarettir.

6. Kutsal Kitap Alıntılama: Dostoyevski, romanında Kutsal Kitap'tan alıntılar yapmaktadır. Ancak bazı yerlerde konu Yahudilik ve onların çektiği acı ile ilgili olmakla birlikte bunu Ruslar için dönüştürüp onların çektiği acı için kullanmakta bir mahzur görmemektedir. Örneğin Yeremya 31. Bap Yahudilerin, Babil Sürgünü sonrası Kudüs'e geri döneceklerini konu edinmektedir. Burada "Rama'da bir ses duyuldu, Ağlayış ve acı feryat sesleri! Çocukları için ağlayan Rahel avutulmak istemiyor. Çünkü onlar yok artık"[17] şeklindeki metni, romanın önemli karakterlerinden biri olan Keşiş Zosima'nın ağzından çocuğunu kaybetmiş ve telaşlanan bir kadın için uyarlayarak alıntılıyor. Böylece Zosima, kadına çocuğunun döneceğini belirtiyor.

---

15 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 333-334.

16 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 334.

17 Yeremya, 31: 15.

Sayılar Kitabı'nda geçen "Yakup soyundan bir yıldız çıkacak, İsrail'den bir önder yükselecek"[18] şeklindeki metni de dönüştürüp doğudan parlayacak bu yıldız[19] diyerek bu kişinin Rusya'dan çıkacağına işaret olarak kullanır.

7. Ferisi Din Adamı Karakteri: Romanda sık karşılaşılan kişilerden biri de Rakitin isimli manastıra mensup bir din adamıdır. Bu kişi şehvet düşkünü[20], insanların arkasından konuşan[21], parayı seven[22], Alyoşa gibi bir keşiş adayını dünyevi hazlara alıştırmaya çalışan[23], yalancı, insanların ruh haline kayıtsız[24], para için arkadaşını tuzağa çeken[25] bir kişilik olarak gösterilmektedir. Hatta Gruşenka ile Alyoşa arasındaki konuşmaların[26] bağlamını, İsa'nın Ferisi bir ailenin evine misafirliğe gidip orada Mecdelli Meryem'le buluşması ve Meryem'in ondan af dileyerek kurtulmasındaki sahneler[27] ile örtüşecek şekilde kurguladığı görülmektedir.

İsa'yı Yahudilerin ele vermesinde olduğu gibi Rakitin'in de Alyoşa'ya ihanet eden bir figür olarak sergilenmesinden sonra romanda ikisinin konuşmaları şöyle aktarılır:

Alyoşa'da hep o söyleneni duymayan hal vardı. Rakitin dayanamadı. Hınç dolu bir gülüşle Alyoşa'ya döndü:

-Nasıl, çevirdin doğru yola günahkar kadını, değil mi?

İçindeki yedi şeytanı defleyebildin mi? .. Demin beklediğimiz mucizelere döndü, değil mi ? Alyoşa, iç sızısıyla,

-Bırak Rakitin, dedi.

- Beni o yirmi beş ruble için küçümsüyorsun. Candan dostumu sattım diye... Ama ne sen İsa'sın, ne de ben Yahuda![28]

Rakitin'in 'nasıl çevirdin günahkar kadını doğru yola' derken kastettiği Gruşenka ile İsa'nın Mecdelli Meryem'i doğru yola çevirmesi arasında benzerlik kurulur. Hemen ardından Rakitin, Alyoşa ile dalga geçmek için Gruşenka'nın içindeki 'yedi şeytanı kovabildin mi?' diye soru sorar. Bu, İsa'nın Mecdelli Meryem'den yedi şeytan çıkarttığına dair olaya[29] atfen kullanılmaktadır.

---

18 Sayılar, 24: 17.

19 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 418.

20 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 99.

21 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 100.

22 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 103-104.

23 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 465-469.

24 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 470.

25 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 471.

26 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 464-475.

27 Luka, 7: 36-50.

28 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 479.

29 Luka, 8: 2.

Romanda günahkar bir kadın olarak ortaya konulan Gruşenka, eğer Alyoşa'yı ona getirirse Rakitin'e yirmi beş ruble vereceğini belirttiğine işaretle Rakitin 'beni yirmi beş ruble için mi küçümsüyorsun. Candan dostumu sattım' diye sorar. Bu olay da Yahuda İskoriyot'un İsa'yı Romalılara satmasına[30] telmih olarak kullanılmış bir bağlamdadır. Ayrıca Ferisiler için çok sık kullanılan ikiyüzlülük şeklindeki bir tanımlamanın, Rakitin için de yapıldığı[31] görülmektedir.

8. Kutsal Kitap Eleştirisi Yapma: Dostoyevski, romanın kahramanı Alyoşa'nın abisi ve felsefeyle uğraşan İvan üzerinden çok ciddi teolojik tartışmalar ve sorular dile getirir. Bunlardan bir tanesi Tekvin kitabında bahsedilen yaratılış sıralaması ile ilgilidir. Olay şu şekilde aktarılır: "Felsefeyle ilgili konular üzerine tartışırlarken dünyanın yaratılışına geldiler; güneş, ay ve yıldızlar dördüncü gün yaratıldığına göre ilk gün ışığının nereden geldiğini konuştular"[32]. Burada bahsi geçen olay, yaratılış sıralamasına dair Kutsal Kitap'taki bilgidir. Buna göre 1. gün gündüz gece, 2. gökyüzü, 3. bitki meyve ağaç, 4. ışıklar (güneş ay), 5. deniz hayvanları kuşlar ve 6. evcil hayvanlar, sürüngenler ve insan yaratılır.[33] İvan'ın buradaki sorusu, eğer birinci gün gündüz ve gece yaratılmışsa güneş olmadan nasıl bu olaylar gerçekleşebilir? Bu husus, Kutsal Kitap eleştirisi yönüyle önemli bir örnektir.

9. Eski ve Yeni Karşılaştırması: Hıristiyanlar, Yahudi kutsal kitaplarını (Tanah) kullanmalarına rağmen bu bölüme Eski Ahit ismini verip böylece Yeni Ahit'e yer açarlar. Bu nedenle Hıristiyan terimlerinde Eski ve Yeni şeklindeki karşılaştırmalar bir anlamda Yahudiliğin hükmünün ortadan kalkıp artık Hıristiyanlığın geçerli olduğuna işaret olarak yorumlanmaktadır. *Karamazov Kardeşler* romanında Dostoyevski, iki tür mahkemenin olduğundan bahseder. *Eski* mahkemelerin, daha çok adalet ve yasaya dayalı; "yeni mahkemelerin ise ne kadar merhametli"[34] olduğundan bahseder. Buradaki işaret Yahudilik'in göze göz, dişe diş[35] şeklinde yasayı merkeze aldığı; Hıristiyanlık'ın ise merhamet ve sevgiye dayalı bir din olduğunu ima etmektedir.

Romanda önemli sayfalardan bir bölümü de son kısımda babasını öldürmekle itham edilen Dimitri veya Mitya'nın yargılanma sahneleridir. Mitya'nın avukatı inanılmaz dokunaklı ve psikolojik birçok tahlil ile müvekkilini savunmaktadır. Ancak karşıdaki savcı, bu yapılan savunma için şöyle bir tanımlama yapar:

---

30 Luka, 22: 48.

31 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 784.

32 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 355.

33 Tekvin, 1 bölüm.

34 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 767.

35 Çıkış, 21: 23-25.

-Yüksek kabiliyetiyle ün salmış savunma avukatından duyacağınız belagatli, dokunaklı sözler sizi belki duygulandıracaktır, dedi. Ama unutmayın ki, şu anda *adaletin tapınağında* bulunuyorsunuz. Unutmayın ki, siz haklarımızın, kutsal Rusya'mızın, aile kavramının ve kutsal bildiğimiz her şeyin savunucusu olarak bulunuyorsunuz burada! Şu anda siz Rusya'yı temsil ediyorsunuz, kararınız yalnız bu salonda değil, bütün memlekette duyulacak, bütün memleket size haklarının koruyucusu, hükmü giydiren yargıç gözüyle bakacak, kararınızla ya avunacak, ya yakınacak. Hayal kırıklığına uğratmayın onu.[36]

Savcının bu sözlerinde en dikkat çekici olan tema, adalete yapılan vurgudur. Yukarıda da belirtildiği üzere Hıristiyanlık *sevgi*, *merhamet* gibi temalar üzerinde durarak kendini Yahudilikten ayrıştırmaya çalışırken; Yahudiliği adalet ile özdeşleştirmeye gayret eder. Ayrıca romanın sonunda 'adaletin tapınağı olup Rusya'yı, aileyi, kutsal olan her şeyi savunan, bütün memleketin haklarının koruyucusu olarak gördüğü' bu mahkeme, yanlış bir hüküm vererek babasını öldürmemiş olan Mitya'yı suçsuz bir şekilde mahkum eder. Bu bağlamda ele alındığında adaletin değil sevginin ve merhametin merkeze çekilmesi gerektiği yönündeki Hıristiyan tutumun, romana yansıdığını görmek mümkündür. Nitekim sonraki sayfalarda "sanığa en acı, en korkunç cezayı vererek ruhunu sonsuzluğa kazandırmak ister misiniz? *Merhametinizle ezin* onu. Nasıl sarsılacağını göreceksiniz; 'Bu kadar sevgiye, iyiliğe layık mıyım?' diyecek"[37] şeklindeki savunma ile esas olanın adalet değil, sevgi ve merhamet olduğuna çok ciddi vurgular yapılmaktadır.

Bu konuya benzer bir diğer çarpıcı cümle de şöyledir: "Varsın başka milletler salt kanun maddelerine dayanarak hükümlerini versinler, biz ruha, öze yönelip bahtsızları kurtarmaya, kalkındırmaya çalışalım"[38]. Burada da görüleceği üzere *başka milletler*, *salt kanun maddelerine* dayansın derken yasa/ adalet üzerine hareket eden topluluklar ile *ruha, öze yönelip insanları kurtarmaya çalışan* bir diğer yapı karşılaştırılmaktadır.

SONUÇ

Karamazov Kardeşler romanının en etkileyici yönlerinden biri, tüm metnin nerdeyse vicdanı merkeze almasıdır. Bu husus romanın her yerine sirayet etmiş görünmektedir. Nitekim romanın önemli kahramanları Alyoşa, Zosima gibi kişiler, sürekli vicdana vurgu yapmaktadırlar. Böylesi bir me-

---

36 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 959.

37 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 990.

38 Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*, s. 991.

tinde vicdana değinmenin birçok arka planı bulunmakla beraber Hıristiyanlık'ın, Yahudilikten ayrılış sürecinde genellikle konu edinilen sevgi, merhamet gibi hususların etkili olduğunu düşünmekteyiz.

Romanın sonlarında mahkeme savcısının sürekli adalet vurgusu ile Dimitri'yi savunan avukatın vicdan vurgusu ve sonuçta yanlış ve haksız olarak Dimitri'nin mahkum edilmesi, önemli bir kurgu olarak durmaktadır. Böylece adaletle ilişkilendirilen Yahudilik ile vicdan ve sevgiyle ilişkilendirilen Hıristiyanlık karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Yahudilerin, Rusya'da paralı işlerde yer aldığının ifade edilmesi, zihinlerinin sürekli kurnazlık düşündüğünü ima edecek şekilde anlatılması, dönemin Rusya'sında onlara bakışı gösteren önemli konulardır. Ayrıca Alyoşa gibi vicdanın ve doğru dini söylemin sesi olan roman kahramanının, Easter'de Yahudilerin çocukları kaçırıp öldürdüğü şeklindeki yaygın anlatıya, hiçbir ses çıkarmaması da oldukça ilginçtir.

İsa'nın misyon faaliyetleri zamanında karşılaştığı bazı olaylar, dönemin Rusya'sındaki karakterlere uygulanmıştır. Bunlardan biri, Ferisi bir karakter olarak çizilen ve dinin özünden çok kabuğu ile ilgilenip zihni karışık ve bazen ikiyüzlülük yapan Rakitin'dir. Zira romanda Alyoşa'yı dünyevi işlere çeken, para için onu ayartan ve ikiyüzlülük yapan bir kişilik olarak resmedilir.

Bilindiği üzere Rusya'da pogrom ismi verilen Yahudi takibatlar yapılmıştır. Özellikle bunların başlama tarihi olarak 19. Yüzyıl önemlidir. *Karamazov Kardeşler*'de Yahudilere karşı ortaya çıkan bu olumsuz bakış açısının, aslında Rusya'da bulunun bu arka plana işaret olarak okunması önemlidir.

KAYNAKÇA

DOSTOYEVSKİ, Fyodor M, *Karamazov Kardeşler*, (Çev. Nihal Yalaza Taluy), Türkiye İş Bankası Yayınları, 14. Basım, İstanbul, 2016, s. 22.

----------, Fyodor M., *Suç ve Ceza*, (Çev. Hazal Yalın), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2019

https://www.turkedebiyati.org/dostoyevski-kimdir-hayati-edebi-kisiligi-eserleri/ (11.10.2021).

https://www.jewishencyclopedia.com/articles/3408-blood-accusation (10.11.2021)

https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/blood-libel (10.11.2021).